

ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİ
Türkiye Cumhuriyeti – Erken Cumhurbaşkanı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçimi
24 Haziran 2018

İLK BULGULAR VE SONUÇLAR İLE İLGİLİ RAPOR

İLK SONUÇLAR

24 Haziran Erken Cumhurbaşkanı ve Milletvekili Genel Seçimlerinde adayların eşit temellerde yarışabilmesi için koşullar olmasa da, seçmenlerin gerçek bir tercih yapma imkanı olmuştur. Görevdeki Cumhurbaşkanı ve kendi partisi kayda değer bir avantajdan faydalanmış, bu durum hükümetle ilişkili olan kamu ve özel medya kuruluşlarında da geniş bir şekilde yer almıştır. Kısıtlayıcı yasal çerçeve ile olağanüstü hal kapsamında verilen yetkiler, medyada da dahil olmak üzere, toplanma ve ifade özgürlüklerini sınırlamıştır. Yine de vatandaşlar, kampanya mitinglerine ve seçim gününe yoğun katılımları ile demokrasiye bağlılıklarını göstermişlerdir. Seçim mevzuatına aceleyle getirilen değişiklikler istişare edilmeden yapılmış değişiklikler olmakla birlikte, seçim günü prosedürleri için önemli koruma tedbirlerini de kaldırmışlardır. Seçim günü prosedürlerine genel olarak riayet edilmiş, ancak oy sayımı ve dökümü esnasında yasal olarak belirlenmiş önemli adımlar atlanmıştır.

Seçim kampanyası aktif şekilde yürütülmüş ve oldukça kutuplaşmış bir siyasi ortamda gerçekleşmiştir. Her ne kadar eşit imkanlar bulunmasa da adayların çoğu mesajlarını halka aktarabilmişlerdir. Adaylar çeşitli kampanya araçları kullanmış ve sosyal medya gençlere ulaşmak ve uygulanan kampanya kısıtlamalarını aşmak için önemli bir araç olmuştur. Kampanya etkinliklerine karşı bir dizi saldırı ve engelleme olayı yaşanmış, bu olaylar daha ziyade Halkların Demokratik Partisi'ne (HDP) karşı gerçekleştirilmiştir. HDP'nin cumhurbaşkanı adayının tutukluluk hali devam etmiş ve özgür bir şekilde seçim kampanyası yürütememiştir. Kampanya süresince iktidar partisi tarafından kamu kaynakları kullanımının suiistimal edilmesi, devlet ve parti arasında ayırımın yapılması taahhüdü ile uluslararası iyi uygulamalara aykırılık oluşturmaktadır.

Temel haklar ve özgürlükler Anayasa ve mevzuat ile tam bir garanti altına alınmamaktadır. Toplanma ve ifade özgürlükleri uygulamada bilhassa olağanüstü hâl altında valilik kararları ile getirilmektedir. Seçimlerden hemen önce, Mart ve Nisan aylarında seçim mevzuatında yapılan temel değişiklikler, istişare edilmeden kabul edilmiş olup, bu durum uluslararası iyi uygulamalarla çelişkili olacak şekilde yasal çerçeveye bir istikrar getirmemektedir. Bu değişiklikler ayrıca, iktidar partisine ayrıcalık sağlar nitelikte algılanmıştır.

Yasal değişiklikler; sandık kurullarına daha önceleri başkanlık eden siyasi parti temsilcilerini devlet memurları ile değiştirerek, güvenlik gerekçeleri ile oy sandıklarının yerlerinin değiştirilmesine müsaade ederek, oy verme yerlerinde kolluk kuvvetlerinin yetkilerini arttırarak ve mühürsüz oy pusulalarını geçerli sayarak önemli güvenlik tedbirlerini zayıflatmıştır. Milletvekili sandalye dağıtım sistemi uluslararası zorunluluklar, standartlar ve iyi uygulamaların getirdiği oyların eşitliğini önemli ölçüde sarsmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) içtihatlarına ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB) ile Avrupa Konseyi'nin önceki tavsiyelerine rağmen, yüzde 10'luk baraj siyasi çoğulculuğu kısıtlamaya devam etmektedir. Anayasa Mahkemesi ana muhalefet partisinden değişikliklere karşı yaptığı itirazı reddetmiştir. Değişiklikler aynı zamanda, seçim ittifaklarını yasallaştırmıştır. Olumlu olarak, daha önceki tavsiyeler ile uyumlu olarak ilk defa bağımsız cumhurbaşkanı adaylarının seçime katılmasına müsaade edilmiştir.

Teknik hazırlıklar genel olarak etkili bir şekilde yönetilmiştir. Ancak, sandık kurulu başkanlarının seçimi kanunda tanımlandığı şekli ile her zaman kura usulüne göre yapılmamış ve bu durum başkanların tarafsızlığı konusunda endişe doğurmuştur. En az 1,090 sandık yeri güvenlik gerekçeleri ile değiştirilmiş veya birleştirilmiş olup, bu durum muhalefet tarafından, bazı bölgelerde oy kullanmaya gelen seçmen sayısını azaltmayı amaçlayan bir tedbir olarak görülmüştür. Her seviyede düzenlenen seçim kurulu oturumları kapalı gerçekleştirilmiş, alınan kararlar ise, bu hususta daha önce DKİHB tarafından verilen tavsiyeler olmasına rağmen, sistematik bir şekilde ve zamanında yayınlanmamıştır. Bu kararlar ile şeffaf olunmaması her seviyedeki seçim idaresine duyulan güveni sarsmıştır.

Seçmenlere gerçek bir seçim yapma imkanı sunacak sayıda siyasi alternatif sunulmuştur. Görevdeki Cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere biri kadın beşi erkek, altı cumhurbaşkanı adayı seçim için aday olmuşlardır. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kayıtlı 86 partiden 11'inin seçime katılma ehliyetinin bulunduğu kararını vermiş ve sonuç olarak 8 parti milletvekili genel seçimleri için aday olarak kayıt altına alınmışlardır. Eski hükümlülükler de dahil olmak üzere, adaylık haklarına getirilen yasal kısıtlamalar Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Kopenhag Belgesi'nin 7.5 paragrafına, AİHM içtihatlarına ve diğer uluslararası yükümlülük ve standartlara ters düşmekle birlikte aday kayıt sürecinin kapsayıcılığını da kısıtlamaktadır.

Paydaşlar seçmen listelerinin kalitesine güven duyduklarını ifade etmişlerdir. 56,3 milyon kadar seçmen ülke içinde oy vermek için kaydedilirken 3 milyon kadar seçmen de yurtdışında oy vermek üzere kaydedilmişlerdir. Taksirli suçlardan hüküm giymiş bütün mahkumların işledikleri suç sebebi ile oy kullanma haklarının ellerinden alınması, askerlik görevini yerine getirenler ile askeri okul öğrencilerinin oy kullanamaması AGİT'in 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 7.3 paragrafı ile AİHM içtihatları ile ters düşmektedir.

Genel olarak mevzuat, parti ve kampanya finansmanı hakkında kapsamlı düzenlemeler içermemektedir. Esaslı bir gözetimin olmayışı siyasi finansmanların şeffaflığı, dürüstlüğü ve hesap verebilirliğini azaltmaktadır.

Siyasi yaşamda kadınlar hala yeterince temsil etmemektedirler. Anayasa toplumsal cinsiyet eşitliğini garanti altına alıyor olsa da kadın aday göstermesi için partilerin özel bir yasal zorunluluğu bulunmamaktadır. Olumlu olarak, bazı partilerin cinsiyet kotası uygulamasıdır. Genel olarak, parti listelerindeki adayların yüzde 20.5'i kadarı kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlar İl Seçim Kurullarının yüzde 12'sini İlçe Seçim Kurullarının ise yüzde 24'ünü oluşturmaktadırlar.

Kısıtlayıcı yasal çerçeve, medya özgürlüğünü zorlamakta ve oto sansüre sebep olmaktadır. Olağanüstü hal, medya özgürlüğünü daha da kısıtlamak için kullanılmıştır. En popüler yayın kuruluşlarının hükümetle bağlantıları olduğu görülmekte ve bu durum ayrıca seçim haber yorumlarına da yansımaktadır. İktidar partisi ile görevdeki Cumhurbaşkanı daha sık ve daha olumlu şekilde medyada yer almaktadırlar. Bu sebeple, devlete ait kuruluş da olmak üzere medya kuruluşları, seçmenlere adaylar hakkında bilgileri dengeli bir şekilde sağlamamışlardır. YSK'nın yaptırım uygulama yetkisinin kaldırılmasıyla, medyada kampanyalara yer verilmesi hususu esasta etkili bir gözetim olmadan kalmıştır.

YSK'ya yapılan şikayetlerin büyük bir kısmı yine YSK'nın kararları ile ilgili olup, çoğu YSK tarafından reddedilmiştir. YSK'ya gelen kampanyalarla ilgili sayıca az şikayetler ise teknik gerekçeler ile incelenmemiştir. DKİHB, Seçim Gözlem Heyeti'nin (SGH) görüştüğü pek çok kişi seçimlerde anlaşmazlıkların çözümü sürecine güven eksikliği duyduklarını dile getirirken bazı paydaşlar ise resmi şikâyetle bulunmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. YSK kararlarının yargı denetimine tabi olmayışı seçimle ilgili meselelerde yargı yoluna erişebilmeyi engellemekte, hukuki bütünlüğü sağlayamamakta ve AGİT'in 1990 Kopenhag Belgesi'nin 5.10 paragrafı ile uluslararası iyi uygulamalara aykırılık oluşturmaktadır.

Kanun, AGİT'in 1990 Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafında belirtilenin aksine, parti üyesi olmayan vatandaş gözlemcilerin ve uluslararası gözlemcilerin gözlemlerinde bulunmasına hak tanımamaktadır. Bazı potansiyel gözlemcilerin, uluslararası seçim gözlem heyetine (USGH) katılmalarının önüne geçilmiştir. Yine de sivil toplum grupları aktif bir şekilde sürece dahil olmuş ve seçim gününde paralel olarak seçmen oy sayımı yürütmüşlerdir. Daha önceki seçimlerde olduğu ve yasal kısıtlamalardan kaynaklandığı üzere temsilcilerinin, ya siyasi partiler veya adaylar adına kayıt olmaları ya da sıradan vatandaşlar olarak sayım işlemini izlemeleri gerekmektedir.

Seçim gününde, oy verme esnasında prosedürlere genel olarak uyulmuş, ancak sandık kurullarında oyların sayılması esnasında yasal olarak belirlenmiş adımlara her zaman uyulmadığı gibi İlçe Seçim Kurullarında oyların çizelgeye dökülmesi de her zaman şeffaf olmamıştır. Çok sayıda parti ve aday temsilcisi süreçte var olurken, sivil toplum gözlemcileri de, bazı kısıtlamalar ile karşılaşsalar da, sürecin şeffaflığına katkıda bulunmuşlardır. Oy pusulaları genel olarak, kanunda belirtildiği gibi mühürlü olmakla birlikte oy pusulalarının geçerliliği neredeyse hep makul ve tutarlı bir şekilde tayin edilebilmiştir. USGH gözlemcileri, gözlem sırasında bazı kısıtlamalarla karşılaşmış ve olumsuz değerlendirmeleri çoğunlukla yetkisiz kişilerin ve genelde polislerin sürece müdahale etmesi ile ilişkili olmuştur.

İLK BULGULAR

Arka Plan

İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) teklifi üzerine 20 Nisan tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (Meclis), Erken Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçiminin 24 Haziran'da yapılacağını ilan etmiştir. Seçimler 15 Temmuz 2016'da başarısızlıkla nihayet bulan, 251 kişinin hayatını kaybetmesine ve 2000'den fazla kişinin ise yaralanmasına sebep olan darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal altında gerçekleştirilmektedir. 2016 yılının ortasından bu yana, kolluk kuvvetleri darbe teşebbüsünü organize etmekten suçlananlarla bağlantılı olduğu iddia edilen vatandaşlara karşı ülke çapında operasyonlar yürütmektedir. Buna ilaveten, Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile 100,000'den fazla kişi için toplu tutuklamalar ve soruşturmalar başlatılmış olup, yargı personelinin üçte birinin aralarında bulunduğu 150.000 kamu görevlisi ihraç edilmiştir.¹ Hükümete göre, 40,000 devlet memuru görevlerine iade edilmiştir. Bunlara ilave olarak, çok sayıda medya kuruluşu kapatılmış ve çok sayıda gazeteci tutuklanmıştır.² DKİHB SGH ile görüşen ilgililerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar da seçim sürecinin güvenliğini tehlikeye sokması muhtemel olağanüstü hal ortamında seçim yürütmeye yönelik endişelerini dile getirmişlerdir.³

Mevcut Mecliste AKP'nin sandalye sayısı 316, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) sandalye sayısı 131, Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) sandalye sayısı 47, MHP'nin sandalye sayısı 35, İYİ Parti'nin sandalye sayısı 6 iken 2 de bağımsız milletvekili bulunmaktadır. Mayıs 2016'da 154 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasının ardından, HDP'li 9 milletvekili cezaevindedir ve 11 milletvekilinin ise milletvekilliği düşürülmüştür. Mevcut meclisteki vekillerin yüzde 13.8'i kadındır.

¹ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Üye Ükelerce Yükümlülük ve Taahhütlerin Yerine Getirilmesi Komisyonu (Denetim Komisyonu) [26 Haziran 2017](#) tarihli bildirisinde alınan tedbirlerin yargı, polis, askeriye, devlet memurları, yerel idareler, akademisyenler, medya ve iş dünyasını etkilediğini, 1,000'den fazla kuruluş ve özel şirketin kapatılıp varlıklarına el konulduğunu ya da kamu kurumlarına aktarıldığını ifade etmiştir.

² Bakanlık BM Fikir ve İfade Özgürlüğünün Korunması ve Geliştirilmesi Hakkındaki Özel Raportörü ve AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisinin [Ortak Bildirisi](#), 28 Temmuz 2016.

³ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [9 Mayıs 2018'de yayınladığı bildiri](#)de "ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarında bu uzun süreli kısıtlamaların yaşandığı ortamda güvenilir seçimlerin yapılabileceğini düşünmenin zor olduğunu" ifade etmiş ve yetkilileri "derhal olağanüstü hali kaldırarak bütün vatandaşlarına makul olmayan kısıtlamalar uygulanmaksızın kamu işlerinin idaresine tam ve eşit şekilde katılabilme, oy kullanma hakkını, seçimde aday olma hakkını kullanabilme imkanı sağlamaya" davet etmiştir. Benzer [endişeler](#) AKPM tarafından da dile getirilmiştir. Türk yetkililer, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 9 Mayıs bildirisini [reddetmiştir](#).

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile kabul edilen Anayasa değişiklikleri bu seçimlerin ardından parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesi ile tam olarak yürürlüğe girecektir. Cumhurbaşkanına genişletilmiş yetkiler verilirken, Meclisin denetim yetkisi ile yargının bağımsızlığı azalacaktır.⁴ Muhalefet partileri bu değişimi kabul etmeyerek referandum sonuçlarına itiraz etmişlerdir.

Seçim Sistemi

Cumhurbaşkanı 5 yıl süre ile görev yapmak üzere doğrudan seçilir ve iki döneme kadar cumhurbaşkanı görevinde bulunabilir, ikinci dönem esnasında erken cumhurbaşkanı seçimine gidildiği takdirde üçüncü bir dönem daha göreve gelebilme ihtimali bulunmaktadır.⁵ Adaylardan herhangi biri geçerli oyların salt çoğunluğunu ilk turda alamaz ise, ilk turdan iki hafta sonra en çok oyu alan iki aday arasında ikinci bir tur düzenlenecektir.

600 sandalyeli tek meclisli parlamentoya milletvekilleri, 87 çok vekilli seçim bölgesindeki orantılı sistem ile ya kapalı parti listelerinden ya da bağımsız adaylar olarak beş yıllık bir dönem için seçilirler.⁶ Seçim ittifaklarına artık müsaade edilmekteyken, ortak listelere ve ortak logo kullanımına ise izin verilmemektedir. Oy pusulalarının formatından oyların, ittifakın tamamına değil, ittifak içerisindeki spesifik bir siyasi partiye ait sayılacağı görülmektedir. Ancak, ittifak için çerçevelenen yere basılıp çerçeve içindeki özel bir partiye denk gelmeyenler ise “ortak oy” olarak işaretlenmiş, ittifaktaki partilere açık bir şekilde kendilerine verilen oy oranına göre paylaştırılmıştır.⁷ Sandalye dağılımına hak sahibi olabilmek için ittifaklar ile tek başlarına seçime giden partiler AGİT ve Avrupa Konseyi devletleri arasındaki en yüksek baraj oranı olan ulusal yüzde 10 barajını geçebilmelidirler. Dahası, çok sayıda muhalefet partisi bu barajın uzun süredir süregelen itirazlarına, AİHM içtihatlarına ve uluslararası kuruluşların tavsiyelerine rağmen aşağı çekilmediğini alenen dile getirmişlerdir.⁸

İki ya da daha fazla seçim çevresine ayrılan illerden olan Ankara, Bursa, İstanbul ve İzmir dışında, seçim çevreleri 81 ilin idari sınırlarına tekabül etmektedirler. Meclisteki sandalye sayısının artırılmasının neticesinde ve kanun uyarınca, Haziran 2017’de YSK iki ilave seçim çevresi oluşturmuştur. Sınırlar konusunda YSK’ya katılan siyasi parti temsilcilerine danışılmış, ancak teknik uzmanlar bu sürece dahil edilmemiş ve kamuoyunun görüşü alınmamıştır. Nisan ayında YSK, oyların eşitliğini garanti etmeyen yasal bir formüle dayanarak sandalyelerin dağıtımını tekrar yapmıştır.⁹ Bunun sonucunda ise sandalye

⁴ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun (Venedik Komisyonu) benimsediği, 10-11 Mart 2017 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Değişikliği Hakkında [Görüş](#) (Anayasa değişiklikleri hakkında Görüş) anayasal değişiklikleri eleştirdi. Görüş, değişikliklerin “Cumhurbaşkanının elindeki aşırı yürütme gücüne ve bu gücün parlamenter denetiminin zayıflamasına yol açtığı” sonucuna vardı. Özellikle yargının bağımsızlığına ilişkin olarak, “başkanlık sisteminde önemli denetim ve kontrol yetkileri yargıya düşer. Yargının yasama bilhassa yürütme organından tamamen bağımsız olması ve meclis ile cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen kanunları kontrol etmesi ve gerektiğinde hükümsüz kılabilmesi gerekir. Taslak değişiklikler böyle bir duruma elverişli görünmemektedir.” ifadesine yer vermiştir.

⁵ Bu yapılan ikinci doğrudan cumhurbaşkanı seçimi olacaktır; 2014 senesinden önce cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmekteydi. De facto üçüncü dönem olasılığı 2017 senesinde anayasada yapılan değişiklikler ile getirilmiştir. Söz konusu değişiklikler ile ayrıca cumhurbaşkanının varsa partisi ile ilişkisi kesilir hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.

⁶ 2017 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile sandalye sayısı 550’den 600’e çıkartılmış ve dönem süresi dört yıldan beş yıla uzatılmıştır. Her bir seçim çevresi 1 ila 35 arası sandalye sayısına sahiptir.

⁷ Çok sayıda muhalefet partisi, sistemin ittifak kurarak seçime katılan partilere ayrıcalık sunar nitelikte olduğu şeklinde eleştirilerde bulunmuştur.

⁸ Bakınız 30 Ocak 2007 tarihli [Yumak ve Sadak / Türkiye](#) kararı.

⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin [25 nolu Genel Yorumu](#)’nun 21. Paragrafına göre “tek kişi, tek oy ilkesi her devletin kendi seçim sistemi çerçevesi içerisinde uygulanır, bir seçmenin kullandığı oy diğer bir seçmenin kullandığı oy ile eşit olmalıdır. Seçim çevresi sınırlarının çizilmesi ve oyların paylaşılması yöntemi oyların dağıtımını çarpıtmamalı ya da herhangi bir gruba yönelik ayrımcılık yapmamalı ve vatandaşların kendi temsilcilerini özgürce seçme haklarını makul olmayan bir şekilde kısıtlamamalı ya da bu haktan yoksun bırakmamalıdır.”

başına ortalama kayıtlı seçmen sayısından maksimum sapma Tunceli’de ortalamanın yüzde 67 altında iken Adana’da yüzde 25 üstünde olmuştur.¹⁰

Yasal Çerçeve

Seçimler, öncelikle 1982 Anayasası, 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Hakkındaki Kanun), 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, 2012 yılında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu ve 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu’nda düzenlenmiştir. YSK’nın mevzuatı ve kararları yasal çerçeveyi tamamlar niteliktedir. Partilerin seçime katılma yeterliliği, aday kayıtları ve oy sandıklarının yerinin değiştirilmesi gibi bazı YSK kararları mevzuata uygun değildir. Meclisteki sandalye dağılımı yöntemi, partilerin seçime katılabilme yeterliliği, seçmen ve aday hakları, kampanya finansmanı, tarafsız gözlemcilik, seçime yönelik uyuşmazlıkların çözümü de dahil olmak üzere DKİHB daha önceki tavsiyelerinde yer alan temel boşluk ve eksikliklerin ele alınması tavsiyesi yerine getirilmemiştir.

Anayasa, demokratik seçimlerin temelini oluşturan temel hak ve özgürlükleri tam anlamıyla garanti altına almadığı gibi, devleti koruma amacıyla yasaklara odaklandığından mevzuatla daha fazla kısıtlama getirilmesine de müsaade etmektedir. Buna ek olarak, uygulanan Olağanüstü Hal Kanunu kapsamında KHK’lar ve valilik kararları temel hakları daha da kısıtlayabilmektedir. Pek çok ilde, özellikle doğu ve güneydoğu illerinde, valiliklerin kararları ile vatandaşların toplanma ve ifade özgürlükleri ile hareket özgürlükleri kısıtlanmaktadır.¹¹

Seçim mevzuatında yapılacak değişikliklerin bir yıl içinde yapılacak olan seçimlere uygulanmayacağı hükmü, 2017 yılında yapılan son anayasa değişiklikleri ile bu seçimler için askıya alınmıştır. Bu ise, seçimlerden hemen önce, Mart ve Nisan aylarında önemli yasal değişikliklerin yapılmasına imkan tanımış ve bu değişiklikler uluslararası iyi uygulamaların aksine yasal çerçeveye bir istikrar getirmemiştir.¹² Kilit değişiklikler ile seçim ittifaklarının önü açılırken, seçim prosedürlerine getirilen bir dizi değişiklik ise önemli tedbirleri kaldırmış ve bunlar iktidar partisinin lehine değişiklikler, olarak görülmüştür.¹³ İstisare edilmeden aceleci bir şekilde kabul edilen değişiklikler hem muhalefet partileri hem de sivil toplum tarafından geniş ölçüde eleştirilmiştir.¹⁴ CHP bu değişikliklerin bir kısmını Anayasa Mahkemesine taşımış olsa da olumlu bir sonuç elde edememiştir.¹⁵

¹⁰ [İyi Uygulamalar Kodu’nun](#) I.2.2.2 Bölümü’ne göre sandalyeler seçim bölgeleri arasında eşit olarak dağıtılmalı ve müsaade edilen normdan sapma oranı yüzde 10’dan fazla olmamalı ve özel durumlar dışındaki hallerde ise yüzde 15’i geçmemelidir.

¹¹ İlk olarak 2016 senesinde getirilen toplanma ve ifade özgürlüğüne yönelik yasaklar, Hakkari, Van, Mardin, Artvin ve Eskişehir illerinde hala devam etmektedir. Örneğin, uygulanan yasaklar Haziran ayı boyunca kamuya açık toplantıları, gösterileri, stant açmayı ve basın bildirisini yayınlamayı kısıtlamaktadır. Öte yandan, Van ve Hakkari’de, kısıtlamalar siyasi partilerin seçim kampanyası ile ilişkili faaliyetler için geçerli değildir. Buna ilave 14 ilde ise olağanüstü hal süresince kamuya açık toplantıların düzenlenmesi valilik iznine bağlanmıştır. Tunceli’de el ilanlarının da dağıtılması dahil olmak üzere kamuya açık etkinliklerin tamamına yasak getirilmiş olup, basın açıklaması yapmak da valilik iznine bağlıdır. Bitlis’te bir ilçede genel bir sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.

¹² [İyi Uygulamalar Kodu’nun](#) II.2.b Bölümü “seçim kanununun temel unsurları, bilhassa seçim sisteminin düzeni, seçim komisyonlarına üyelik ve seçim bölgelerinin sınırlarının çizilmesi, seçimden önceki bir yıllık süre zarfında değişiklik yapılmasına açık olmamalıdır” ifadesine yer vermektedir.

¹³ Örneğin, yapılan değişiklikler ile, siyasi parti temsilcileri yerine devlet memurlarının sandık kurulu başkanı olabileceği şeklinde bir değişiklik yapıp, emniyet gerekçesi ile seçim sandıklarının yerlerinin değiştirilmesi ve birleştirilmesini meşru kılmış, aynı binada ikamet eden seçmenlerin farklı sandıklarda oy vermek üzere kaydedilmesine yetki tanımış, oy kullanılan yerlerde ve bu yerlerin etrafında kolluk kuvvetlerinin yetkilerini arttırmış ve mühürsüz oyların geçersiz olduğuna dair hükmü kaldırmıştır.

¹⁴ Yapılan değişiklikler hakkında resmi olarak YSK’ya da danışılmamıştır.

¹⁵ Başvuru dilekçesinde seçim prosedürlerinde yapılan neredeyse bütün değişikliklerin anayasayla verilen seçme, seçilme ve siyasi faaliyetlere katılma haklarını ihlal ettikleri gerekçesi ile anayasaya aykırı oldukları ifade edilmiştir. 31 Mayıs tarihinde Mahkeme [kararını](#) açıklamış; 17 hâkimden oluşan kurulda muhalif kalan iki hâkim tarafından verilen karşı oylar değişikliklerden üçünün anayasaya aykırı olduğuna ilişkindir.

Nisan ayında, seçimlerin tarihi duyurulduktan sonra, seçim mevzuatında yine bir dizi değişiklik aceleci bir şekilde, seçim mevzuatının 2017 Anayasal değişiklikleri ile uyumlaştırılmaya çalışılacağı söylenerek kabul edilmiştir.

Seçim İdaresi

Seçimler, ülkenin idari bölgelerini yansıtan dört kademeli bir seçim idaresi tarafından yönetilmektedir. YSK, seçimlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinden başından sonuna kadar tam olarak sorumludur. YSK, altı yıllık dönemler ile göreve getirilen 7 kıdemli hakim üyeden oluşan daimi bir kuruldur. 81 ilin her birinde, iki yıllık dönemler için göreve getirilen üç kıdemli hakimden oluşan bir İl Seçim Kurulu bulunmaktadır. Son milletvekili seçimlerinde en yüksek sayıda oy alan dört siyasi parti, YSK ve İl Seçim Kurullarına oy kullanamayan üye ataması haklarını kullanmıştır. İl Seçim Kurulları seçim bölgelerindeki aday listelerini duyurur, ildeki İlçe Sandık Kurullarından sonuçları toplayıp birleştirir, İlçe Seçim Kurulu kararlarına ilişkin şikayetler hakkında karar alır. İlgili ilçedeki en kıdemli hakimin başkanlık ettiği ve iki yıllık süre için hizmet veren 1,082 İlçe Seçim Kurulu bulunmaktadır. Bu kurullarda ayrıca iki devlet memuru ve ilçede en çok oy almış dört siyasi partinin tam oy hakkına sahip temsilcileri bulunmaktadır. İlçe Seçim Kurulları ilçe düzeyinde sonuçların birleştirilmesini yapar ve sandık kurullarıyla ilgili şikayetler hakkında karar alır. İlçe Seçim Kurulları, oy verme ve oy sayma işlerinin organize edilmesi için 180,064 sandık kurulu görevlendirmiştir.

Seçim takviminin sıkışıklığına rağmen seçim idaresi etkili bir şekilde teknik hazırlıkları yerine getirmiştir. Ancak, seçim prosedürlerinde önemli değişiklikler yapılmasına rağmen YSK, erken seçimlere kalan sürenin azlığı gerekçesi ile el kitapçıkları ya da seçmen eğitim materyalleri üretmemiştir. İlçe Seçim Kurulları, görevli devlet memurlarına eğitim sağlarken sandık kurullarında görevli parti temsilcisi üyelere eğitim vermemiştir.

DKİHB SGH'nin görüştüğü pek çok kişi seçim idaresinin tarafsızlığına yeterince güvenmediklerini dile getirmişlerdir. Seçim idaresinin şeffaflığı, kapalı oturumlar düzenlendiği ve kararların sistematik ve zamanlı bir şekilde yayınlanmasını gerektiren yasal gereklilikler de bulunmadığı için kısıtlı kalmıştır. YSK, her ne kadar aldığı kararları internet sitesinde yayınlamaya yönelik yeni bir yasal zorunluluğun altında olsa da, bütün kararlarını internet sitesinde yayınlamamıştır.¹⁶ Genel olarak YSK kararlarını, ardında yatan hukuki gerekçeye yer vermeden yayınlamıştır.

Sandık kurulları, iki devlet memuru ve o ilçeden en çok oy almış beş siyasi partinin temsilcileri olmak üzere yedi üyeden oluşmaktadır. Bütün sandık kurullarına ilk defa, daha önceki seçimlerde olduğu gibi siyasi parti adayları arasından seçilen değil, kura usulü ile belirlenen bir devlet memuru başkanlık etmiştir. Kanunda öngörülenin aksine, pek çok kez kura usulü uygulanmadan başkanlık edecek devlet memurları valilik ya da İlçe Seçim Kurulu tarafından atanmışlardır.¹⁷ Bazı sandık kurullarına yasal son tarihten sonra atamalar yapılmıştır. İlk defa seyyar sandık kurulları oluşturularak 17,366 yatağa bağlı seçmenin oy vermesine imkan sağlanmıştır.

¹⁶ Toplamda 627 olan kararın 74'ü yayınlanmıştır. Kararlar genellikle, bir ya da iki haftalık gecikmeler ile yayınlanmış, bazıları ise hiç yayınlanmamıştır. Örneğin, oy sandıklarının yerlerinin değiştirilmesi veya siyasi partilerin ve adayların seçimlere katılabilmek için kayıtları hakkındaki hiçbir karar yayınlanmamıştır. Şikayetlere yönelik kararlar yayınlanmamış, YSK bunu, mahremiyet endişelerinin seçim sürecinin kamuya açık doğasına ağır bastığı şeklinde açıklamıştır.

¹⁷ Örneğin, Mersin-Akdeniz, Etimesgut (Ankara) ve Kastamonu İlçe Seçim Kurullarında devlet memurları sandık kurulu başkanlığına kura usulü uygulanmaksızın atanmıştır. HDP Mardin, Mardin İl Seçim Kuruluna, Yeşilli ilçesinde seçilen 19 devlet memurunun görevden ayrıldığı ve yerlerine AKP Mardin adayının akrabaları ile destekleyicilerinin getirildiği yönünde itirazda bulunmuştur. Mardin İl Seçim Kurulu ve YSK tarafından itiraz reddedilmiş ve değerlendirmeye alınmamıştır.

Valilerin güvenlik kaygısı ile yaptığı talepler üzerine, YSK belli bir sayıdaki seçim sandığının yerini değiştirmiş veya sandıkları birleştirmiştir. Bu işlem 16 ili ve 120,000 seçmeni etkilemiştir.¹⁸ DKİHB SGH'nin görüştüğü pek çok ilgili bu uygulamadan etkilenen toplulukların alınan bu tedbirlere karşı çıktığını ifade etmişlerdir. YSK yeri değiştirilen sandık sayısını, yerlerini ve bundan etkilenen seçmen sayısı ile bu kararların gerekçelerini yayınlamamıştır. YSK yasal son tarih olan 24 Mayıs'tan sonra da gelen yer değiştirme taleplerini değerlendirmeye almış, bu talepleri kabul etmiş ve İlçe Seçim Kurullarına seçimden bir hafta öncesine kadar oy verme yerlerinin değişimini yapma hakkı vermiştir.¹⁹ Yapılan değişiklikler sebebi ile bazı seçmenler oy vermek üzere birkaç kilometre yol gitmek zorunda kalırken, seçmenlere yeni oy verme yerleri de sistematik bir şekilde bildirilmemiştir.²⁰ DKİHB SGH'nin görüştüğü bazı ilgililer, alınan bu tedbirlerin HDP'nin kalesi olduğu düşünülen yerlerde seçmenlerin seçime katılımını azaltmak amacıyla yapıldığına dair endişelerini ifade etmiştir. Paydaşlar YSK'ya başvurarak YSK'nın kararlarına ve bazı seçim bölgelerinde İlçe Seçim Kurullarının oy sandıklarının yerini değiştirme kararlarına ilişkin itirazda bulunmuşlardır.

Seçmen Kaydı

Askerlik görevini ifa etmekte olanlar, askeri okuldaki öğrenciler ve suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suçlardan hüküm giymiş mahkumlar dışında, 18 yaşını doldurmuş vatandaşların oy kullanma hakkı vardır. Bu durum, AGİT'in 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 7.3 paragrafı ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir.²¹ 2013 ve 2014 yıllarında AİHM hükümlülere uygulanan yasağın çok geniş olduğu ve özgür seçim hakkını ihlal ettiği yönünde hükme varmıştır.²² Bunun sonrasında YSK her bir seçim ya da referandum için bir karar yayınlarak hüküm giyilen süre tamamlanmamış olsa dahi ceza infaz kurumunda bulunmayan hükümlülerin oy kullanmasına izin vermektedir.

Seçmen kaydı sistemi pasiftir. 56,3 milyon kadar seçmen ülke içinde, 3 milyon kadar seçmen de ülke dışında oy vermek üzere kaydedilmişlerdir.²³ Daimi merkezi seçmen kayıtları YSK'da tutulmaktadır ve İçişleri Bakanlığınca işletilen nüfus ve ikametgah kayıtları ile bağlantılıdır. Oy kullanma ehliyetine sahip olmayan seçmenlere ilişkin veri Adalet Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından sunulmaktadır. Seçmen kaydı seçmenin daimi ikametgah adresi ile bağlantılı bir kişisel kimlik numarasına dayalı olarak yapılmaktadır. Yakın zamanda yapılan yasal değişiklik ile oyun gizliliğinin korunması amacıyla

¹⁸ On dokuz vali bu tür talepler ile başvurmuş; YSK, Adıyaman, Erzincan ve Erzurum illerinden gelen 3 talebi reddederken diğer 16 ilden gelen talepleri onaylamıştır. YSK'nın sandık yeri değiştirilmesine müsaade eder nitelikte verdiği kararların bazıları oy birliği ile alınmış kararlar değildir. Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri esnasında YSK verdiği karar ile, oy sandıklarının yerlerinin, güvenlik gerekçesi ile olsa dahi değiştirilmesinin Anayasaya ve oy kullanma hakkına ilişkin uluslararası standartlara aykırı olduğu hükmüne varmıştır.

¹⁹ YSK bu yetkileri İlçe Seçim Kurullarına, bu seçimlerde uygulanamayacak "Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna" dayanarak vermiştir. Mardin'de bir İlçe Seçim Kurulu YSK'dan kararını açıklığa kavuşturmasını isterken, Van ilinde bir İlçe Seçim Kurulu YSK'nın kendilerine verdiği yetkiyi reddetmiştir.

²⁰ HDP ve bazı köy ve mahalle muhtarları Mardin ve Şanlıurfa'daki sandık yeri değişimleri hakkında dört itiraz başvurusunda bulunmuşlardır. YSK Mardin ilinde bir İlçe Seçim Kurulunun sandık yeri değişimi kararını bozmuştur.

²¹ Paragraf 7.3'te üye ülkeler "yetişkin vatandaşların evrensel ve eşit oy hakkını garanti altına alacaklardır" denilirken, Paragraf 24'te hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamaların "yasanın amacı ile tam orantılı" olması gerektiği belirtilmektedir. Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesi'ne yönelik [Genel Yorumu no.25'in](#) 14. Paragrafı uyarınca oy hakkından yoksun bırakılma gerekçelerinin "nesnel ve makul" olması gerekmektedir ve "oy verme hakkının askıya alınmasına gerekçe bir suçtan ötürü hüküm giyilmesi ise, oy verme hakkını askıya alma süresi, işlenen suç ve verilen ceza ile orantılı olmalıdır". Ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin silahlı kuvvetler mensuplarının insan hakları hakkında Tavsiyesinin [\(Recommendation CM/REC\(2010\)4\)](#) "silahlı kuvvetler mensuplarının seçim haklarına uygulanan kısıtlamaların artık gerekli olmadığı hallerde ve meşru bir amacın gerçekleştirilmesinde orantılılık ilkesi kapsamında kaldırılmalıdır" ifadesine yer veren madde 58'e bakınız."

²² Bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2013 tarihli [Söyler / Türkiye kararı](#) ve 2014 tarihli [Murat Vural / Türkiye kararı](#).

²³ Yurtdışında yaşayan seçmenler 7 ile 19 Haziran tarihleri arasında 60 ülkede kurulu 3,379 sandık kurulunda oylarını kullanabilirler. Yurtdışına gönderilen oy pusulaları geri alınarak Ankara'da özel olarak belirlenen bir İlçe Seçim Kurulunda 1,165 sandık kurulu tarafından sayılır. Yurtdışında yaşayan seçmenler her iki seçim için de oy kullanabilse de genel seçimler için sadece siyasi partilerin adaylarına oy verebilmekte ancak bağımsız adaylara oy verememektedirler.

seçmenlerin kendi adreslerine tekabül eden sandık yerine başka bir sandığa atanmalarına imkan tanınmıştır, ancak bu değişiklikten etkilenen seçmen sayısı kamuya duyurulmamıştır. Ülke dışındaki seçmenler, oy kullanma ehliyeti bulunan mahkûmlar ile tutukluluğu devam eden seçmenler için özel seçmen listeleri oluşturulmuştur.²⁴ Ülke içinde göç edenler ile evsizler yalnız bir adrese kayıtlı oldukları sürece oy kullanabilmişlerdir. YSK çadırlarda yaşayan göçebe kişiler için seçmen kaydı sağlayan bir karar yayınlamıştır.

Seçmen kayıtları 2 Mayıs ile 12 Mayıs tarihleri arasında halka açık olup; seçmenler hem kendi verilerini hem de aynı binada kayıtlı seçmenlerin verilerini İlçe Seçim Kurullarında ya da çevrimiçi olarak elektronik ortamda doğrulayabilmişlerdir. Seçime katılma yeterliliği bulunan siyasi partiler özel bir elektronik platform üzerinden ön ve nihai seçmen kayıtlarına erişmiş, itiraz edebilmiş ve listede değişiklik yapılmasını talep edebilmişlerdir. YSK seçmen listelerinde 679,182 adres değişikliği yapmıştır. 20 Mayıs tarihinden sonra değişiklik yapılması mümkün değildir, ancak ön seçmen listelerinde bulunmayan hak sahibi seçmenler bir İlçe Seçim Kurulu sertifikası ile oy verme kaydını yaptırabilmişlerdir. Genel olarak paydaşlar seçmen listelerinin niteliğine güven duyduklarını dile getirmişlerdir.

Partilerin ve Adayların Kayıt Altına Alınması

18 yaşını doldurmuş, hukuki ehliyeti bulunan ilkökul mezunu vatandaşların milletvekili seçimi için aday olma hakları bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı adayları en az 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim mezunu olmalıdırlar. Hukuki ehliyetten yoksun kişiler her iki seçimde de aday olmaya uygun değildir. Hafif suçlar da olsa ya da affa uğramış olsalar dahi belli bir kapsamı olmayan geniş çaplı suçlardan hüküm giymiş kişiler ile devlet memurluğundan ihraç edilenler ve askerlik vazifesini henüz yerine getirmemiş olanlar veya askerlik vazifesini yerine getirmekte olanlar seçimlerde aday olamazlar.²⁵ Hükümlülere aday olma hakkı belirli koşullar altında tanınabilmektedir.²⁶ Bu kısıtlamalar (yaş gereği dışında) ayrımcı kısıtlamalardır ve AGİT'in 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.5 paragrafına uygun değildir.²⁷ Aday olmak isteyen hakimler, savcılar, ordu mensupları ve devlet memurlarının istifa etmeleri gerekmektedir ve seçilemedikleri takdirde göreve iade edilmeyebilirler.

DKİHB'nin geçmiş tavsiyeleri ile uyumlu olarak, yapılan son değişiklikler bağımsız cumhurbaşkanı adaylarına yönelik bir hüküm getirmiş ve partilerin aday göstermesi için yeterlilik kriterlerini bir nebze kolaylaştırmıştır. Cumhurbaşkanı adayları, son genel seçimlerde kendi başına ya da ortaklaşa oyların en az yüzde beşini almış bir ya da daha fazla parti tarafından aday gösterilebilmektedir. Bağımsız adayların, adaylıklarını destekleyen 100,000 seçmen imzası sunmaları ve yalnız kayıt altına alınan adaylara geri iade edilecek olan 139,160 TL depozito yatırmaları gerekmektedir.²⁸ Milletvekili adayları kapalı parti listeleri ile siyasi partiler tarafından aday gösterilebildiği gibi bağımsız aday da olabilmektedirler ve

²⁴ Kasıtlı olmayan suçlardan hükümlü 85,000 kadar mahkûm 317 Ceza İnfaz Kurumunda 493 sandıkta oy kullanmak üzere kayıt edilmişlerdir.

²⁵ Taksirli suçlar hariç en az bir yıl süre ile hapis yatmış olanlar, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, hileli iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma veya bu gibi eylemleri kışkırtma ve destekleme gibi suçları işlemiş olanlar affa uğramış olsalar dahi seçime katılamazlar.

²⁶ Adli Sicil Kanunu "Mahkûm olunan cezanın infazının tamamlandığı tarihten itibaren üç yıllık bir sürenin geçmiş olması ve kişinin bu süre zarfında yeni bir suç işlememiş olması ve hayatını iyi halli olarak sürdürdüğü hususunda mahkemede bir kanaat oluşması" halinde yasaklanmış hakların geri verilebileceğini ifade etmektedir. 15 yıllık bir sürenin ardından hükümlünün adli sicil kayıtları silinmektedir.

²⁷ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin [7.5 Paragrafı](#), üye Devletlerin "vatandaşlarının, birey olarak ya da siyasi partilerin veya kuruluşların temsilcisi olarak, siyasi veya kamu görevlerine talip olma hakkına ayrımcılık yapmaksızın saygı göstermelerini" öngörmektedir. 1960 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. Maddesi'ne yönelik [Genel Yorumu no.25'in](#) 15. Paragrafında "Adaylık hakkı kazanmalarında bir engel bulunmayan kişiler eğitim, yaşanılan yer, ırk veya siyasi eğilim gibi makul olmayan veya ayrımcı gerekçeler ile adaylıktan hariç tutulamazlar" denilmektedir.

²⁸ Yaklaşık 26,000 Avro (1 Avro = 5.3 TL). Müstakbel adaylardan biri gerekli imza sayısına ulaşamadığı için yatırdığı depozitonun iadesini alamamıştır.

bağımsız adayların yalnız seçilen adaylara geri iade edilecek olan 13,916 TL depozito yatırımları gerekmektedir.

13 Mayıs tarihine kadar biri kadın altı cumhurbaşkanı adayı kayıt altına alınmıştır.²⁹ Görevdeki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan AKP tarafından, Muharrem İnce CHP tarafından ve Selahattin Demirtaş HDP tarafından aday gösterilmişken, Meral Akşener (İYİ Parti), Temel Karamollaoğlu (Saadet Partisi) ve Doğu Perinçek (Vatan Partisi) bağımsız olarak aday olmuşlardır. İmza toplama sürecindeki aksaklıklara ilişkin yurtdışında yaşayan seçmenlerin destek imzası verememesi, imza toplanması için çok kısa bir sürenin verilmesi, seçmenlerin imza verebileceği yerlerin sayısındaki yetersizlik ile bu yerlerin elverişli yerler olmayışı ve bağımsız adaylar için imza vermek niyetinde olan seçmenlerin gözünün korkutulması gibi, çok sayıda şikayette bulunulmuştur.³⁰

Genel seçimlere katılabilmek için partiler ya mevcut Mecliste en az 20 milletvekilinden oluşan bir gruba sahip olmalı ya da illerin en az yarısında ve bu illerin her birindeki ilçelerin en az üçte birinde teşkilatlanmalarını tamamlamış olmalı ve seçimlerden en az altı ay önce parti genel kongrelerini gerçekleştirmiş olmalıdırlar. Buna ek olarak, partilerin, illerin en az yarısındaki tam aday listelerini sunmaları da gerekmektedir.

Kayıtlı 86 partiden 11 tanesi YSK tarafından seçime katılma yeterliliğine sahip bulunmuşlardır.³¹ Geriye kalan partiler ise yeterli teşkilatlanma yapıları bulunmadığı ya da seçimlerden en az altı ay önce yerel kongrelerini gerçekleştirmedikleri gerekçeleri ile seçime katılmaya uygun bulunmamışlardır. İkinci durumun gerekçesi kanunun Ocak 2018'de YSK tarafından kısıtlı bir şekilde yorumlanmasının bir neticesidir; 24 Aralık 2017 tarihi itibarı ile yerel kongrelerini gerçekleştirmemiş olan iki partinin geriye dönük olarak diskalifiye edilmesine sebep olmuştur. Reddedilen 10 parti YSK'dan seçime katılmaya uygunluklarını tekrar değerlendirmesini talep etmiş ve bunlardan biri, HÜDA-PAR seçime katılmaya uygun bulunmuştur. Netice olarak, toplamda sekiz parti milletvekili genel seçimlerine katılmışlardır. YSK tarafından seçimler için iki ittifak kaydı yapılmıştır: AKP ve MHP Cumhurbaşkanlığı İttifakını kurarken, Millet İttifakı CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisini birleştirmiştir. Üç parti ise ittifaka girmeden seçimlere katılmıştır – HDP, HÜDAPAR ve Vatan Partisi.

Kanun bir cinsiyet kotası öngörmemektedir.³² Milletvekili seçimleri için kayıt altına alınan 4,851 adayın 996'sı, veyahut yüzde 20.5'i kadındır.³³ Geçmiş hükümlülüklerinden dolayı partilerin aday gösterdiği 77 kadar kişi YSK tarafından adaylığa uygun bulunmamıştır.³⁴ 78 bağımsız adayın içinden 68'i, 35 seçim çevresinden adaylığa kabul edilmiş olup, bu bağımsız adayların 57'si erkek 11'i ise kadındır. Başvuranların dördü uygunluk kriterlerini yerine getirmedikleri gerekçesi ile reddedilirken, altısı da

²⁹ 14 başvuru sahibi içinden 8 tanesi kayıt altına alınmamıştır: 3 başvuru sahibi gerekli depozitoyu ödeyemeyerek tüm belgeleri ibraz edememiş iken 1 başvuru sahibi gerekli sayıda imza toplayamamış ve 4 başvuru sahibi ise son başvuru tarihinden sonra başvurmuşlardır.

³⁰ Bu eksikliklerin bağımsız adayları, aday olma fırsatından mahrum bırakma olasılığı bulunmaktadır. Saadet Partisi, Vatan Partisi, İYİ Parti ve müstakbel bir bağımsız aday tarafından YSK'ya şikayetlerde bulunulmuştur. MHP lideri bağımsız adaylar için imza kullanan vatandaşların güvenlik soruşturmasına tabi tutularak terör örgütleri ile bağlantılı olma ihtimallerinin değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

³¹ 22 ve 25 Nisan tarihli YSK kararları uyarınca AKP, Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), Büyük Birlik Partisi (BBP), CHP, Demokratik Parti, HDP, İYİ Parti, MHP, Saadet Partisi, Vatan Partisi ve HÜDA-PAR seçime katılma yeterliliğine sahip bulunmuştur.

³² 2017'de CHP'li milletvekilleri aday listelerine yüzde 33'lük bir cinsiyet kotası getirilmesini öneren bir meclis önergesi sunulmuştur.

³³ HDP 229 kadın aday, İYİ Parti 159 kadın aday, Vatan Partisi 145 kadın aday, CHP 136 kadın aday, AKP 126 kadın aday, MHP 76 kadın aday, Saadet Partisi 70 kadın aday, HÜDA-PAR 44 kadın aday göstermiştir.

³⁴ Bunların içinden 30'u HDP tarafından aday gösterilmiş ve 10'u sonrasında kayıt altına alınmıştır. HDP mahkemenin 20 HDP adayı ile ilgili beyanını yasal son başvuru süresini geçirdikten sonra verdiği yönünde bir iddiada bulunmuştur. İki HDP ve bir CHP adayı haklarında aksini kanıtlar mahkeme kararları olmasına rağmen YSK tarafından geçmiş hükümlülüklerinden dolayı siyasi ehliyetlerinin bulunmadığı gerekçesi ile kabul edilmemişlerdir. YSK, bir AKP adayının eski yolsuzluk hükümlülüğünün seçimlere katılmasına engel olduğu halde kişinin aday olarak kayda geçmesi iddiası ile yapılan itirazı reddetmiştir.

başvurularını geri çekmişlerdir. Yine de seçmenlere tercih yapabilecekleri geniş bir siyasi yelpazede olasılıklar sunulmuştur.

Kampanya

Kanun adil ve tarafsız bir kampanya yürütülmesini amaçlamakta ancak farklı kampanya kurallarının uygulandığı iki kampanya dönemi tesis etmektedir. Daha katı düzenlemeler ve daha geniş kapsamlı eşitlikçi kampanya ilkeleri yalnızca resmi kampanya döneminde uygulanmakta olup bu dönem seçim gününden 10 gün önce başlayıp 23 Haziran tarihinde saat 18:00'da sona ermiştir.³⁵ Bu ise daha uzun süren kampanya sürecini yeterince düzenlenmemiş bırakmakta ve herkese tam olarak eşit imkan tanınmasını sağlayamamaktadır. Daha katı kampanya kurallarının çerçevesini çizen kanun görevdeki Cumhurbaşkanı için geçerli olmadığından dolayı lehe kampanya koşulları sağlamaktadır.³⁶

Adayların mitingler, kampanya stantları, posterler, afişler, bayraklar, yüz yüze seçim çalışması ve hoparlörlü seçim araçları kullanma gibi bir dizi geleneksel aracı kullandığı enerjik bir kampanya dönemi yaşanmıştır.³⁷ Ekonomi, başkanlık sistemine geçiş, terörle mücadele ve olağanüstü hal, işsizlik ve eğitim gibi konular seçim kampanyalarında çoğunlukla ele alınan konular olmuştur. Adaylar hem genç seçmenlere ulaşmak hem de bazı illerde uygulanan kısıtlamaları aşmak amacıyla sosyal medyayı kullanmışlardır. Türkçe dışında dillerin yanı sıra işaret dili de kampanyada kullanılmıştır. Kampanya dönemi Ramazan ayına denk geldiği için, hava karardıktan sonra miting yapılmasına yönelik bir yasak bulunmasına rağmen, adaylar geleneksel iftar yemeklerini ve akşamın geç saatlerini seçim kampanyaları için kullanmıştır.³⁸ Kanunen yasak olmasına rağmen bazı adaylar yurtdışında seçim kampanyası yürütmüşlerdir.³⁹

Cumhurbaşkanı seçim kampanyalarında genel kutuplaşmayı yansıtan zıtlılaştırıcı bir üslup kullanmıştır. Bütün adaylar birbirlerine karşı ağır ve karalayıcı bir dil kullanırken, görevdeki Cumhurbaşkanı defalarca diğer adaylar ve partiler için terör destekçileri ifadesini kullanmıştır.⁴⁰ 28 Mayıs'ta görevdeki Cumhurbaşkanı, CHP adayına seçim kampanyası konuşmasında kullandığı ifadeler nedeniyle, hakaret iddiasını da içeren suç duyurusunda bulunmuş ve özel hukuk davası açmıştır; 9 Haziran tarihinde ise CHP'nin adayı görevdeki Cumhurbaşkanıya iftira ve ağır hakaret içeren ifadelerinden dolayı tazminat

³⁵ 10 günlük kampanya döneminde, kanun açık bir şekilde kamu kaynaklarının suiistimal edilmesini ve bütün resmi törenleri (bazı istisnalar olmakla birlikte) yasaklamakta, ayrıca hükümet çalışmaları hakkında konuşmalar yapılmasını engellemekte ve başbakan, bakanlar ile milletvekillerinin seçim kampanyaları sırasında devlete ait araçları kullanmasını yasaklamaktadır.

³⁶ Kampanya kuralları doğrudan cumhurbaşkanını seçme sisteminin getirilmesinden ve cumhurbaşkanının hiçbir partiye bağlı olmaması hükmünün kaldırılmasından bu yana güncellenmemiştir.

³⁷ DKİHB SGH seçimdeki adaylarca düzenlenen 33 kampanya mitingini gözlemlemiştir.

³⁸ 9 Haziran'da CHP İstanbul'da bir gece mitingi düzenmiş, AKP 6 ve 10 Haziran tarihlerinde yine İstanbul'da gece mitingleri düzenlemiştir.

³⁹ 20 Mayıs tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan Bosna Hersek'te seçim kampanyası düzenlemiştir. 31 Mayıs tarihinde CHP'nin adayı kampanya etkinlikleri kapsamında Yunanistan ve Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir. HDP 26 Mayıs tarihinde Köln ve 2 Haziran tarihinde Paris'te iki kampanya etkinliği düzenlemiştir.

⁴⁰ Cumhurbaşkanı Erdoğan 6 Haziran tarihinde Muğla'da HDP'nin cumhurbaşkanı adayından terörist olarak CHP'nin cumhurbaşkanı adayını İnce'den ise terör destekçisi olarak bahsetmiştir. Aynı mesajlara görevdeki Cumhurbaşkanı'nın 7 Haziran tarihinde Mersin'de ve 10 Haziran tarihinde Denizli'de yapmış olduğu kampanya konuşmalarında da yer verilmiştir. 8 Haziran tarihinde Karabük'te CHP'nin cumhurbaşkanı adayını İnce de Cumhurbaşkanı'nın teröristleri desteklemek ile itham etmiştir.

davası açmıştır.⁴¹ HDP'nin Cumhurbaşkanı adayı kampanya süresi boyunca tutuklu olup özgürce kampanya yapma hakkını kullanamamıştır.⁴²

Kampanya esnasında bir dizi olay yaşanmış, bazıları ise şiddet içeren olaylar olmuştur. Parti ve kampanya binalarına düzenlenen önemli sayıda saldırı başta HDP olmak üzere CHP, Saadet Partisi ve İYİ Parti'yi de etkilemiştir.⁴³ HDP, DKİHB SGH'ye 375 kadar parti destekleyicisinin göz altına alındığını, kampanya faaliyetlerine engel olduğunu, polisin izleme yaptığını ve tacizde bulunduğunu, ve kampanya kurallarının seçmeli uygulanmasına maruz kaldıklarını bildirmiştir.⁴⁴ İstihbarat kaynaklarından alınan bilgiye göre, 12 Haziran'da görevdeki Cumhurbaşkanı, CHP mitingine katılanların HDP üyeleri olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵ 14 Haziran'da görevdeki Cumhurbaşkanı AKP üyelerine kendi mahallelerindeki HDP seçmenlerini tespit edip "gözlerini onlardan ayırmamaları" talimatını vermiştir. Adaylara ve destekçilere yapılan bu baskı ve göz korkutma korku atmosferine katkıda bulunmuş ve AGİT'in 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 7.7 paragrafı ile Venedik Komisyonu'nun İyi Uygulama Kodu uyarınca gerekli kılınan adil ve özgür bir atmosferde kampanya yürütebilme ve fırsat eşitliği konularında endişelere sebep olmuştur.⁴⁶ 14 Haziran'da Suruç'ta AKP seçim kampanyasını yürütenler ile

⁴¹ 24 Mayıs tarihinde CNN Türk'te yer alan bir [röportajda](#) CHP'nin adayı, AKP'yi kurmadan önce Erdoğan'ın, Fetullah Gülen'i Pennsylvania'da ziyaret ettiğini iddia etmiş, görevdeki Cumhurbaşkanı ise bunu bir hakaret olarak algılamıştır. 8 Haziran tarihinde Kayseri'deki miting [konuşmasında](#) görevdeki Cumhurbaşkanı CHP adayının "Pennsylvania'dan izin aldığı" iddiasında bulunmuştur.

⁴² 21 Mayıs tarihinde, Demirtaş'ın kampanya yürütmek amacıyla serbest bırakılma başvurusu yerel mahkeme tarafından reddedilmiş ve müteakip temyiz başvurusu da reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesine 29 Mayıs tarihinde yapılan bir diğer itiraz ise seçim gününden önce karara bağlanmamıştır. 30 Mayıs tarihinde Adalet Bakanlığı, Demirtaş'ın gazetecilere telefon ile röportaj verme talebini ve kampanyanın son haftasında farklı şehirlerde düzenlenecek olan dört mitingte katılma talebini reddetmiştir.

⁴³ CHP, HDP, Saadet Partisi ve İYİ Parti; Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Manisa ile Van illerindeki kampanya ofislerine çok sayıda saldırılar düzenlendiğini, dışarıda kampanya yürütmelerine karşı engeller çıkartıldığını, araçlarına ve stantlarına saldırılar düzenlendiğini DKİHB SGH'ne bildirmiştir. HDP seçim kampanyaları esnasında 97 olayın yaşandığını rapor etmiştir. İçişleri Bakanlığı'na göre 20 Nisan ve 21 Haziran tarihleri arasında toplamda 251 siyasi olay yaşanmıştır (78 HDP, 75 AKP, 38 İYİ Parti, 32 CHP, 10 MHP, 14 Saadet Partisi, 2 Vatan Partisi, 2 HÜDA-PAR). 26 Mayıs tarihinde Ankara'da yaşanan ve Saadet Partisi ile MHP üyelerinin dahil olduğu olayın ardından savcılık cezai soruşturma başlatmıştır. Konya'da CHP ofisine düzenlenen bir saldırının ardından 12 Haziran tarihinde polis bir soruşturma başlatmış ve DKİHB SGH'ye AKP gençlik kollarından olduğu varsayılan 40 kadar kişinin saldırıya karıştığı bilgisini vermiştir. 9 ve 11 Haziran tarihlerinde İYİ Partinin kampanya otobüslerine İzmir'de saldırılmıştır.

⁴⁴ Ankara, İstanbul, Manisa ve Bursa polisi HDP'ye yönelik şiddet ve vandalizm olaylarını DKİHB SGH'ne doğrulamıştır. Diğer pek çok bölgede ise tekrar edilen taleplere rağmen DKİHB SGH Uzun Dönem Gözlemcileri polis ile görüşme imkanına erişememişlerdir. 17 Mayıs tarihinde Ankara Valisi, Ankara'nın merkezindeki HDP kampanyasına engel olduğu öne sürülen polis memuru hakkında [soruşturma başlattığını](#) beyan etmiştir. 5 Haziran tarihinde Bolu'da MHP destekçilerinin HDP parti ofisinden bayrakları indirip yaktıkları iddia edilmiş; polis ve savcı olay hakkında inceleme başlatmıştır. 5 Haziran tarihinde polis Ceylanpınar'da düzenlenmekte olan HDP mitingini, miting izni alınmış olsa da, biber gazı kullanarak dağıtmıştır. 7 Haziran tarihinde polisin, AKP'nin düzenleyeceği mitingte yakınlığı sebebi ile 9 Haziran'daki mitingün güvenliğini sağlayamayacağını bildirmesi üzerine HDP Ankara seçim mitingini iptal etmiştir. 6 Haziran'da Van'ın Başkale ilçesinde sokakta asılı duran HDP bayrakları polis tarafından kaldırılırken, aynı gün DKİHB SGH Van'ın ana caddesinde bir önceki günkü mitingden kalan AKP bayraklarının bulunduğunu gözlemlemiştir. 20 Haziran'da 6'sı sandık kurulu üyesi olan 10 kadar HDP destekçisi İnegöl ve Osmangazi'de terör suçlamaları ile göz altına alınmış; bir kısmı daha sonra serbest bırakılmıştır. Kanunen mitingün düzenlenmesinin hemen ardından kampanya materyallerinin toplanması gerekmektedir.

⁴⁵ Görevdeki Cumhurbaşkanı'nın 12 Haziran tarihinde Eskişehir'deki [konuşması](#). Polisin miting katılanları açık bir şekilde görüntüleme hakkı bulunmaktadır.

⁴⁶ [Paragraf 7.7](#) katılımcı devletlerin "siyasi kampanyaların, parti ve adayların görüş ve vasıflarını özgürce sergilemelerini engelleyebilecek, ya da seçmenlerin bu görüş ve vasıfları öğrenme ve tartışmalarını veya kendilerine karşı misilleme yapılma kaygısı taşımadan oy vermelerini engelleyebilecek her türlü idari işlem, şiddet ya da sindirmeden uzak, adil ve serbest bir ortamda yürütülmesine olanak sağlayan yasaların ve kamu politikalarının olmasını sağlayacaktır" şeklinde ifade etmektedir. İyi Uygulama Kodu'nun I.2.3.a Bölümüne göre "Fırsat eşitliği partiler ve adaylar arasında sağlanmalı ve devleti parti ve adaylara karşı tarafsız olmaya ve aynı kanunları eşit şekilde hepsine uygulamaya sevk eder nitelikte olmalıdır.

yerel esnaf arasında çıkan ve silahların karıştığı şiddetli olayda bazıları HDP destekçisi olan dört kişi hayatını kaybederken sekiz kişi de yaralanmıştır.⁴⁷

Kampanya süresi boyunca Cumhurbaşkanı tamamlanan 5 projenin açılışını yapmıştır.⁴⁸ Kanunda hükmedilenin aksine çok sayıda hükümet görevlisi kampanyanın son 10 günlük süresi zarfında AKP hükümetinin başarılarını halka açık olarak övmüşlerdir.⁴⁹ İktidar partisinin düzenlediği mitinglere katılımcıları taşımak için belediyelere ait taşıma araçları kullanılmıştır. Kanuna aykırı olarak ordu mensubu personel ile hakimlerin seçim kampanyalarına dahil olduğuna dair olaylar rapor edilmiştir.⁵⁰ 11 Mayıs tarihinde, Bakanlar Kurulunun sunduğu ve emeklilere ikramiye verilmesini öneren önerge mecliste kabul edilmiştir.⁵¹ İktidar partisinin kamu kaynaklarını suiistimal ettiği, bu olaylar eşit şartlarda rekabet ortamını sağlamamaktadır ve “devlet ve siyasi partiler arasında açık bir ayırımın bulunmasını” gerektiren AGİT’in 1990 tarihli Koppenhag Belgesi’nin 5.4 paragrafına da aykırılık oluşturmuştur.

Kampanya Finansmanı

Cumhurbaşkanı adaylarının kamu kaynaklarından yararlanma hakkı yoktur ve her bir tur için yalnız Türk vatandaşlarından 13,916 TL’ye kadar bir bağış alabilmektedirler. Tüzel kişilerden ve yabancı kaynaklardan bağışlar ile borç alınması yasaktır. Kampanya harcamaları için bir üst sınır tayin edilmemiştir ve uygunsuzluklar için de bir yaptırım bulunmamaktadır. 2,000 TL üzerindeki bağışlar ile tüm harcamalar bir banka hesabı vasıtası ile yapılmalıdır. Adaylar adaylık evrakları ile birlikte YSK’ya bir mal beyanı sunmalı ve nihai sonuçların açıklanmasını takiben 10 gün içerisinde gelir ve giderleri gösterir bir kampanya finansman raporu sunmalıdırlar. Ne bu raporlar ne de mal beyanları yayınlanmamaktadır.⁵² Kanun seçimlerden önce finans raporunun verilmesini gerektirmemektedir. YSK kanun tarafından raporları denetlemeye yetkili kılınmış olsa da uygulamada bu denetimi Sayıştay yapmaktadır.⁵³ Kanun harcanmayan bağışlar ile izin verilen üst sınırı aşan bağışların Devlet Hazinesi’ne aktarılması dışında uygunsuzluklar için herhangi bir yaptırım belirtmemektedir.

Son milletvekili seçimlerinde verilen oyların en az yüzde üçünü almış olan siyasi partilerin belirli bir orana dayanarak kamu kaynaklarından yararlanma ve yalnız olağan seçimlerde olmak şartı ile kampanya finansmanından faydalanma hakları vardır. Buna ek olarak, partiler üyelik aidatları ve özel bağışlar gibi kaynaklardan gelir elde edebilmektedirler. Kamu tüzel kişilerinden, devlet ve kamu kurumları ile yabancı kaynaklardan finansman sağlanması yasaklanmıştır.⁵⁴ Bir birey partiye yılda en fazla 44,000 TL bağışlayabilmektedir. Partilerin yıllık olarak parti ve kampanyayla ilişkili harcamaları için bir üst tavan bulunmamaktadır. Partiler kampanya finansmanlarını yalnız yıllık finans raporları ile beyan etmektedirler; bu raporlar adaylardan kaynaklanan gelir ve giderler ile üçüncü taraflardan doğan gelir ve giderleri kapsamamaktadır. Anayasa Mahkemesi bu raporları denetlemekte ancak denetim sonuçlarını

⁴⁷ Hayatını kaybedenlerden biri AKP’li bir milletvekilinin kardeşi ve diğer üçü ise HDP destekçileridir. Medyaya göre 19 HDP’li destekçi ve bir de HDP’li milletvekili adayı göz altına alınmıştır.

⁴⁸ Açılış törenleri [30 Mayıs](#), [2 Haziran](#), [7 Haziran](#), [12 Haziran](#) ve [13 Haziran](#)’da gerçekleşmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığına ait resmi internet sitesi görevdeki Cumhurbaşkanının kampanya faaliyetlerini rapor etmek için kullanılmıştır.

⁴⁹ Milli Eğitim Bakanı, Adalet Bakanı, Başbakan Yardımcısı ve Başbakan 18 ile 20 Haziran tarihleri arasında çeşitli televizyon kanallarında geçmiş dönemdeki başarılarından bahsetmişlerdir.

⁵⁰ 8 Haziran’da bir Danıştay üyesi bir hâkim, CHP’nin Cumhurbaşkanı adayını eleştiren bir tweet paylaşmıştır. 1 Haziran tarihinde TSK’ya mensup bir general iftar yemeği daveti esnasında görevdeki Cumhurbaşkanının rakip adaylardan biri hakkındaki eleştirel sözlerine alkışla karşılık vermiştir. Cumhurbaşkanı söz konusu davetin seçim kampanyası ile ilişkili olduğunu reddetse de [video](#) görüntülerinde AKP kampanya logosunun da olduğu bir flama önünde konuşma yaptığı görülmektedir. Temel Hükümler Hakkında Kanununun 154. maddesi seçim kampanyası faaliyetine katılan ya da kampanya faaliyetinde bulunan kişileri teşvik eden veyahut etkileyen ordu mensubu ile hakimlerin cezai yükümlülüğüne hükmetmektedir.

⁵¹ CHP kanununun kabul edilmesinin iktidar partisi lehine oy temininin bir şekli olarak görmüştür.

⁵² Yalnız seçilen cumhurbaşkanının mal beyanı Resmi Gazete’de yayınlanmaktadır.

⁵³ YSK’nın iki ay içerisinde denetimi tamamlaması, düzensizlikleri belirlemesi ve denetim sonuçlarını açıklaması gerekmektedir.

⁵⁴ Siyasi partiler ticari faaliyetlerde bulunamaz, borç ya da kredi alamazlar.

birkaç yıl sonra açıklamaktadır.⁵⁵ Bağımsız adaylar kendi kampanya finansmanlarını kişisel vergi beyanları aracılığı ile bildirmektedirler. İhlal halinde uygulanan yaptırımlar uyarı, üç ay ile üç yıl arasında hapis cezası ve partinin kapatılması şeklinde olabilmektedir.

Genel olarak, ilgili mevzuat parti ve kampanya finansmanı konularında kapsamlı düzenlemeler içermemektedir. Ayrıca, somut ve pro-aktif bir gözetimin olmayışı siyasi finansın şeffaflık, dürüstlük ve hesap verebilirliğini azaltmaktadır.⁵⁶ Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) en son raporunda "parti finansmanının şeffaflık durumunun hayal kırıcı" olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Medya

Medya ortamı, sahiplerinin daha ziyade hükümet ile bağlantılı olduğu düşünülen ya da devletle yaptıkları sözleşmelere bağlı olan medya kuruluşlarının hakimiyetindedir ve bu da çeşitlilik gösteren görüşlerin var olmasına kısıtlama getirmektedir.⁵⁸ Televizyon hala ana bilgi kaynağı iken internet kullanım oranı yüzde 66,8'dir (2017) ve büyümektedir, hanelerin yüzde 80,7'sinin internet erişim imkânı bulunmaktadır.⁵⁹ Sosyal ağlar önemli haber kaynaklarını halini almışlardır, ancak bu durum daha çok kentlerde geçerlidir.⁶⁰ 28 Mayıs'tan bu yana 2600'den fazla sosyal medya kullanıcısı terör örgütlerini desteklediği, devletin bölünmez bütünlüğüne ve toplumun can güvenliğine kast ettiği ve nefret söylemlerinde bulunduğu için soruşturmaya tabi tutulmuş 894 kişi hakkında yasal işlem yapılmıştır.⁶¹

Anayasa'da ifade özgürlüğü hakkı konusunda genel bir hüküm bulunmakla birlikte, başka gerekçelerin yanı sıra, Terörle Mücadele Kanunu ve İnternet Yasaları kapsamında da medyaya kısıtlamalar getirilmesine müsaade edilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda Türk Milletine ve devlete, kamu çalışanları ve cumhurbaşkanına hakareti de kapsayan hakaretle ilgili geniş kapsamlı hükümler yer almaktadır. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi defalarca "gazetecilik çalışmalarını suç sayan kanunlarda, Basın Kanunu, Ceza Kanununun ve Terörle Mücadele Kanunu'nun ilgili hükümlerinde köklü reformlara gidilmesi" için yetkilileri göreve çağırmıştır.⁶²

Yasal çerçeve, medyanın seçime katılmaya uygun bulunan adayların kampanyalarına tarafsız yer vermesini zorunlu kılmakta ve adayların medyaya eşit erişim hakkını teminat altına almaktadır.⁶³ Seçim kampanyasının son yedi gününde, milletvekilleri seçimine katılan partilere kamu yayın kuruluşu Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nda (TRT) ücretsiz yayın süresi imkanı tanınmaktadır. YSK, HDP'nin

⁵⁵ En son yayımlanan sonuçlar çeşitli küçük partilerin 2014 raporlarıdır.

⁵⁶ 800 Sayıştay denetçisinden sadece üçü parti ve kampanya finansmanını denetlemekle görevlendirilmiştir. Bu denetimi gözetmekle yetkilendirilmiş iki kurum olan Anayasa Mahkemesi ve YSK'nın denetimi yapmak için gerekli uzmanlığı bulunmamaktadır.

⁵⁷ Ayrıca bakınız [Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu \(GRECO\) Dördüncü Değerlendirme Dönemi, Ara Uyum Raporu](#), 8 Aralık 2017.

⁵⁸ Örneğin, Doğan Medya Grubu bu yılın ilk döneminde iktidar partisi ile bağlantılı olduğu düşünülen bir şirketler grubuna satıldığı için, bir dizi güncel ve siyasi tartışma programları yayından kaldırılmış ve 50'den fazla gazeteci işinden çıkarılmıştır. (Bakınız: [Bianet.org](#), [t24.com.tr](#), [medya24.com](#)).

⁵⁹ Bakınız: [TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017](#)

⁶⁰ [2018 Reuters Enstitüsü Dijital Haberler Raporu'na](#) göre internete erişim oranı yüzde 70'dir. Kentlerde yaşayan nüfusun üçte ikisi haberler için sosyal medyayı kullanmaktadır. Haberlere duyulan güvensizlik oranı ise (yüzde 40) güven oranından (yüzde 38) daha yüksektir.

⁶¹ Bakınız: İç İşleri Bakanlığı'nın 28 Mayıs'tan [18 Haziran'a](#) kadar olan dönemi kapsayan Haftalık Siber Suçlar Raporları. [Twitter Şeffaflık Raporu'na](#) göre Temmuz-Aralık 2017 döneminde Twitter, Türkiye hükümetinden 6,544 hesabın kapatılması için ve 2,583 hesaba ilgili bilginin sağlanması için talep almıştır. Kişilik haklarının ihlali ve hakaret içerikli paylaşım hükümleri ile Terörle Mücadele Kanunu uyarınca toplamda 148 Twitter hesabı ve 322 Tweet askıya aldırılmıştır.

⁶² Bakınız: 7 Mayıs tarihli [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi bildirisi](#).

⁶³ Cumhurbaşkanı adaylarının kamu yayın kuruluşunda 17 ve 23 Haziran tarihlerinde iki defa ücretsiz yayın yapma hakkı bulunmaktadır. Seçime katılma yeterliliğine haiz partilerin her birinin 10 dakikalık ücretsiz yayın hakkı bulunmaktadır. Mecliste grubu bulunan partilerin 10 dakikalık hakları bulunurken, iktidar partisi AKP ve ana muhalefet partisi CHP'nin ilave 20 ve 10 dakika ücretsiz yayın yapabilme hakları bulunmaktadır. Bağımsız adaylar bu ücretsiz yayın hakkından faydalanamamaktadırlar.

tutuklu bulunan cumhurbaşkanı adayının iki kez 10 dakikalık yayın hakkını kullanmasına müsaade tanınmış, ancak kayıtların her ikisi de aynı günde çekildiği için, ikinci kez televizyonda görüldüğünde daha sonra yaşanan olaylara yorumda bulunma imkanı olmamıştır. İYİ Parti ve CHP'nin cumhurbaşkanı adayları ile CHP'nin bütün milletvekili adayları TRT'yi tarafsız olmadığı iddiası ile boykot etmişlerdir. Devlete ait olan da dahil olmak üzere tüm medyada bedelli siyasi reklama izin verilmektedir. TRT, Türk bayrağının gözüktüğü gerekçesi ile CHP'nin bedelli siyasi reklamını kabul etmezken AKP'nin bayrak gösterilen spotuna ise müsaade etmiştir.⁶⁴ YSK medya ile ilgili bir şikayet almış, ancak bunu da yetkisinin bulunmadığını ifade ederek geri çevirmiştir.⁶⁵

Düzenleyici kurum olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, ulusal televizyon kanalları ve radyo istasyonlarını 30 Nisan tarihinden başlayarak kampanyaların medyada tarafsız ve eşit yer alması açısından izlediğini iddia etse de, YSK'nın izlenecek kanallar listesine dair kararı ancak 28 Mayıs tarihinde kabul edilmiştir.⁶⁶ Şu ana kadar, RTÜK'ün haftalık izleme raporlarından hiçbiri yayınlanmamıştır. Anayasa RTÜK üyeleri arasında mecliste grubu bulunan her siyasi partiden temsilcilerin olmasını gerektirmektedir. Kasım 2017'de HDP temsilcisinin üyelik süresinin dolması sonrası, şu anda açılan yerde MHP tarafından aday gösterilmiş bir üye bulunduğu için RTÜK'te temsil edilmemektedir⁶⁷ Kurulun oluşumundaki bu dengesizlikler RTÜK'ün gözetim rolünü tarafsız bir şekilde yerine getirebilme yetisine dair sorular doğurmaktadır. Şubat ayında, 2017'de sunulan bir KHK ile YSK'nın özel medya kuruluşlarına dengesiz ve taraflı bir şekilde seçim kampanyalarına yer vermeleri halinde uygulayabileceği yaptırım yetkisi elinden alınmıştır. Bununla birlikte RTÜK'ün faaliyetsizliği de hesaba katıldığında, medyada kampanyalara verilen yer konusunda etkili bir gözetimin olmamasına neden olmuştur.

DKİHB SGH beş televizyon kanalı (TRT1, Show TV, Fox TV, CNN Türk ve A Haber) ile beş gazeteyi (Hürriyet, Sabah, Sözcü, Cumhuriyet ve Milliyet) izlemiştir. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili adaylarının medyada yer alma örüntüleri daha ziyade benzer olup, AKP ve görevdeki Cumhurbaşkanı daha sık ve daha olumlu şekilde yer bulmuşlardır. HDP'nin medyada yer alma payı kendi cumhurbaşkanı adayından fazla olup Demirtaş'a medyada ne zaman yer verilse ya ağırlıklı olarak ya da tamamen olumsuz bir tonda olmuştur.⁶⁸ Saadet Partisi, Vatan Partisi ve HÜDA-PAR ve bu partilerin cumhurbaşkanı adayları çok daha az bir şekilde, yalnız kanallar onlara yer vermeyi tercih ederler ise medyada yer almışlardır.

Kampanya dönemi boyunca, izlenen beş televizyon kanalından dördü (devlete ait TRT1 ve özel A Haber, CNN Türk ve Show TV) görevdeki Cumhurbaşkanı ve AKP'ye ayrıcalık göstermiş, çoğunlukla parti ve cumhurbaşkanı adayına birlikte yer vermiş ve toplam haberler ve güncel haberler süresinin yüzde 34 ve 65,5'ini onlara ayırmıştır.⁶⁹ Buna karşın, bu kanallar sırasıyla İnce'ye yüzde 28 ve 46 olarak yer verirken Akşener'e yüzde 2,5 ve 18 olarak yer vermişlerdir. Bunların kullandıkları ton İYİ Parti için daha dengeli bir ton olurken, CHP için, özellikle TRT1 ve A Haber'de, daha ziyade olumsuz bir ton kullanılmıştır. Aslında TRT1 İnce'ye olumsuz şekilde haberlerde ve güncel haberlerde o kadar çok yer vermiştir ki İnce bu kanalda görevdeki Cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere diğer tüm adaylardan çok

⁶⁴ 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde uygulanan YSK'nın Türk bayrağı ve dini sembollerin kullanılmasını yasaklayan kararı yürürlükten kaldırılmıştır. Bu karar TRT kurulunun kendi inisiyatifi ile alınmıştır.

⁶⁵ CHP, TRT Genel Müdürü'nün taraflı olmasından dolayı istifa etmesini talep etmiştir. YSK ise TRT üzerinde hiçbir zaman yaptırım gücünün bulunmadığını iddia etmiştir.

⁶⁶ 28 Mayıs tarihli 621 sayılı kararı ile YSK, 156 ulusal televizyon kanalı ve 22 radyo istasyonundan oluşan ve RTÜK'ün seçim süreci boyunca kampanyalara yer verilmesi açısından izlemeye tabi tutması gereken listeyi onaylamıştır.

⁶⁷ TBMM Genel Kurulu'nda, her siyasi partinin meclis grubundaki vekil sayısına göre bir orantılandırma yapılarak RTÜK üyeleri seçilmektedir. HDP RTÜK'teki sandalyelerini kaybetmeleriyle ilgili olarak bir dizi usul ve kanunun ihlal edildiği iddiası ile TBMM Genel Kurulu'na karşı idare mahkemesine başvurmuştur; Ankara İdare Mahkemesi ise görevsizlik kararı ile davayı reddetmiş olup söz konusu dava Şubat ayından bu yana bir üst mahkemede beklemektedir.

⁶⁸ HDP ve Demirtaş'ın medyada yer alma payı TRT1'de yüzde 2 ve 1, A Haber'de yüzde 5.3 ve 2, CNN Türk'te yüzde 4 ve 2, Show TV'de ise yüzde 8 ve 2'dir.

⁶⁹ AKP ve görevdeki Cumhurbaşkanı haberlerde ve güncel haberler altında verilen yer payı TRT1'de yüzde 8 ve 26, A Haber'de yüzde 13 ve 47, CNN Türk'te yüzde 16 ve 48, Show TV'de ise yüzde 6 ve 44'tür.

daha fazla yer almıştır.⁷⁰ Bu dört kanal görevdeki Cumhurbaşkanı'na ağırlıklı olarak olumlu bir tonla yer vermişlerdir.

Bunların aksine, Fox TV AKP'nin, İYİ Parti'nin ve CHP'nin cumhurbaşkanı adaylarına nispeten eşit miktarda yer verirken HDP adayına az yer vermiştir. Kanal, görevdeki Cumhurbaşkanı'na ağırlıklı olarak olumsuz tonda yer verirken, Akşener'i çokça övmüş ve İnce'ye karşı da nispeten olumlu olmuştur.⁷¹ Milletvekili genel seçimlerine yer verilmesi alanında Fox TV, AKP'nin liderlik ettiği ittifaka daha fazla yayın süresi ayırırken (yüzde 63,8) çoğunlukla olumsuz tonda olmuştur ve CHP'nin liderlik ettiği ittifaka ve HDP'ye daha dengeli bir şekilde yer vermiş, sırası ile bunlar yüzde 20 ve 15,8 oranında yer bulmuşlardır.

Bedelli siyasi reklamlar görevdeki Cumhurbaşkanı ve iktidar partisinin avantajını arttırmıştır. Diğer yandan CHP'ye ve CHP'nin adayına medyada olumsuz olarak aldıkları yeri, özellikle de TRT1'de, telafi etmesinde yardımcı olmuştur.⁷²

İzlenen basılı medya siyasi çizgilere göre ayrılmış, görevdeki Cumhurbaşkanı ve iktidar partisi Hürriyet, Sabah ve Milliyet'te daha ziyade olumlu bir şekilde yer alırken muhalefet partileri de Sözcü ve Cumhuriyet'te yine daha ziyade olumlu bir şekilde yer almışlardır.⁷³

Şikayetler ve İtirazlar

Yasal çerçeve seçime ilişkin anlaşmazlıkların etkili bir şekilde çözüme kavuşturulmasını tam olarak garanti edememektedir. Alt seçim kurullarının kararlarına karşı, sivil toplum kuruluşları hariç, bütün paydaşlar YSK'ya kadar olmak üzere üst seçim kurullarına itiraz edebilmektedir.⁷⁴ YSK'nın nihai sonuçlara ilişkin kararları ile anayasayla korunan hakları ilgilendiren kararları da dahil olmak üzere hiçbir kararı yargı denetimine tabi değildir.⁷⁵ Bu ise süreci ve sonuçları idari bir kurumun nihai yetkisinde bırakmakta ve seçimle ilişkili anlaşmazlıklarda etkili bir yargı süreci fırsatını yok sayarak, AGİT'in 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 5.10 paragrafına ve uluslararası iyi uygulamalara ters düşmektedir.⁷⁶

Yargı denetiminin yokluğunda, çeşitli paydaşlar YSK'nın bazı kararlarını yeniden değerlendirmesini talep etmişlerdir. Bunlara, seçimlere katılmaktan men edilen partiler ve adaylıkları reddedilen adayların talepleri, oy sandıklarının yerlerinin değiştirilmesi kararlarından etkilenenlerin talepleri ile gözlemci akreditasyonu verilmeyen sivil toplum kuruluşlarının talepleri de dahildir. Bu başvuruların çoğu tekrar

⁷⁰ İnce'nin haberlerde ve güncel haberlerde yer aldığı sürenin yarısı olumsuz tonda gerçekleşmiştir.

⁷¹ Fox TV'de yayınlanan haberler ve güncel haberlerin yüzde 55,6'sında görevdeki Cumhurbaşkanı olumsuz ele alınırken, Akşener yüzde 91,9 olumlu, İnce ise yüzde 60 oranında olumlu olarak yer almıştır. Demirtaş ise kendisine ayrılan sürenin yarısında olumsuz olarak yer almıştır.

⁷² İzlenen kanallarda toplam bedelli yayın süresinin sırasıyla yüzde 23 ve 30'u AKP ve görevdeki Cumhurbaşkanı, yüzde 10 ve 23'ü CHP ve İnce, yüzde 6 ve 6'sı İYİ Parti ve Akşener, yüzde 3 ve 1'i ise HDP ve Demirtaş tarafından satın alınmıştır.

⁷³ *Hürriyet*, *Sabah*, ve *Milliyet*'te, AKP ve görevdeki Cumhurbaşkanı yüzde 23 ve 35 çoğunlukla olumsuz şekilde yer alırken, İYİ Parti ve Akşener yüzde 6 ile 10 arasında genel olarak olumlu yer almış, HDP ve Demirtaş ise yüzde 5 kadarlık bir oranda sadece olumsuz olarak yer almışlardır. Sözcü ve Cumhuriyet yüzde 30 ve 55 oranında bir yeri çoğunlukla olumsuz olarak AKP ve Erdoğan'a ayırırken, CHP ve İnce için yüzde 34 ve 26 oranında ve çoğunlukla olumlu olarak yer vermişlerdir.

⁷⁴ İl Seçim Kurullarının, İlçe Seçim Kurulları ve sandık kurullarının oluşturulmasına ilişkin kararları ve İlçe ve İl Seçim Kurullarının seçmen kayıtlarına ilişkin kararları istisnai olup, nihai karar niteliğindedir ve bu kararlara itiraz edilemez.

⁷⁵ 2015 yılında, Anayasa Mahkemesi YSK'nın kararlarının nihai olduğu ve yargı denetimine tabi olmadığını ifade eden Anayasa hükümlerine dayanarak, söz konusu hükümlerin YSK'nın temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiğine yönelik Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmaya olanak vermediğini hükme bağlamıştır.

⁷⁶ [Paragraf 5.10'da](#) "Herkes temel haklara saygıyı garanti altına almak ve yasal bütünlüğü temin etmek amacıyla idari kararlar aleyhinde etkin düzeltme imkanlarına sahip olacaktır" ifadesine yer verilmektedir. [İyi Uygulamalar Kodu](#) Bölüm II.3.3.a "karara itiraz etme merciinin bir seçim komisyonu ya da bir mahkeme olması gerektiğini, her türlü durumda mahkemede nihai bir temyiz yolunun açık bulunması gerektiğini" ifade etmektedir.

değerlendirme yapılmaksızın reddedilirken, kararların bazıları ise bozulmuştur.⁷⁷ Muhtemel bir cumhurbaşkanı adayı, yurtdışındaki seçmenlerin bağımsız adaylar için imza vermesine yasak getiren YSK kararını Anayasa Mahkemesi'ne taşıma girişiminde bulunsa da bu başvuru kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Seçimlere katılmaktan men edilen Demokratik Sol Parti (DSP) ise 18 Mayıs 2018 tarihinde etkili bir iç hukuk yolu bulunmadığı için doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Kanun seçim kampanyalarına ilişkin şikayetlerin iletilmesi için hükümler içermezken, uygulamada, bu tür itiraz başvuruları seçim kurulları, valilikler ve mahkemelere başvuru şeklinde gerçekleşmektedir. DKİHB SGH'nin görüştüğü ilgililerin pek çoğu kampanyaya ilişkin şikayetleride bulunsa da resmi olarak yapılan şikayet sayısı oldukça azdır.⁷⁸ Bazı muhalefet partileri DKİHB SGH'ye seçim idarelerine ve kolluk kuvvetlerine güven eksikliğinden ötürü şikayet başvurularında bulunmadıklarını söylemişlerdir.⁷⁹

Vatandaşlar ve Uluslararası Gözlemciler

Temel Hükümler Hakkındaki Kanun, oy sayımlarının halka açık yapılması şartını koymaktadır ve ayrıca siyasi partilerin ve adayların temsilcilerinin oy kullanma ve oy sayımını gözlemlemesine müsaade etmektedir. DKİHB ve AKPM'nin daha önceki tavsiyelerine rağmen mevzuat uluslararası ve vatandaş gözlemci örgütlerin gözlem yapmasına müsaade etmemektedir.⁸⁰ Daha önceki seçimlerde olduğu gibi sivil toplum örgütlerinin akreditasyon talepleri YSK tarafından reddedilmiştir. Sivil örgüt temsilcileri siyasi parti tarafından seçilen gözlemciler ya da birey vatandaşlar gibi gözlemlerde bulunmuşlardır.⁸¹ Sivil gözlemci grupları ve siyasi partiler seçim gününde gerçekleşecek usulsüzlüklerden endişe duydukları için bu seçimlerde gönüllüleri seferber etme çabalarını arttırmışlardır. Çeşitli sivil platformlar seçim gününde paralel olarak oy sayımları yürütmüşlerdir.

Seçim Günü

Prosedürlere her zaman riayet edilmemiş olsa da USGH gözlemcileri oy merkezlerinin açılmasını genel olarak olumlu şekilde (121 oy merkezinin 115'i gözlemlenmiştir) değerlendirmişlerdir. Gün boyunca gözlemciler tarafından teyit edildiği üzere, alınan oy pusulası sayısı bilgisinin, kanunun gerektirdiği şekilde sistematik olarak kayıt defterlerine kaydedilmemesi ciddi bir usulsüzlüktür. Yapılan gözlemlerin yüzde onunda, sandık kurulu oy pusulalarını mühürlememiştir. Bazı oy verme yerlerinin ise hazırlıkların geç yapılması sebebi ile küçük bir gecikme neticesinde açıldığı gözlemlenmiştir.

Gözlemlenen 1245 sandığın yüzde altısında, oy verme süreci olumsuz olarak değerlendirilerek prosedürlere ilişkin bazı problemlere işaret etmiştir. YSK'nın her merkez ve taşrada oy verme yerine sırasıyla 390 ve 410 oy pusulasının dağıtılmasına yönelik talimatına aykırı olarak, dağıtılan oy pusulası sayısı, YSK'da pusulalar dağıtılmadan önce sayılmak yerine tartılarak gönderildikleri için değişiklik göstermiştir. Kural gereği, oy pusulaları sandık kurulları tarafından mühürlenmiş ve gözlemciler sadece az sayıda vakada bir seçmene mühürsüz bir oy pusulası verildiğini gözlemlemişlerdir. Olumsuz değerlendirmeler daha ziyade, olayların üçte birine müdahale ederek sürece dahil olan çok sayıda polis ve güvenlik personelinin (yüzde 12) bulunmasından dolayı verilmiştir. Doğuda ve Güneydoğuda oy verme

⁷⁷ Başlangıçta HÜDA-PAR'ın seçime katılması reddedilmiş olsa da partinin yeniden değerlendirme talebinin ardından 24 Nisan'da seçimlere katılmasını onaylamıştır; sandıkların yerlerinin değiştirilmesi talepleri.

⁷⁸ Kampanya kurallarının ihlal edildiğine dair YSK'ya yapılan itiraz sayısı 10 kadardır; YSK aşırı şekilci bir yaklaşım ile itirazları ele almış ve bu şikayetlerin bazılarını teknik zeminde değerlendirmeyi kabul etmemiştir.

⁷⁹ Örneğin ana muhalefet partisi CHP, idari kaynakların kampanya amaçlı olarak yaygın bir şekilde kötüye kullanıldığına dair artık şikâyetle bulunmadıklarını bildirmiştir. HDP ise kampanya etkinliklerine karşı düzenlenen saldırılara ilişkin suç duyurularının kolluk kuvvetlerince etkili bir şekilde ele alınmadığını ve neticesinde ise polis memurlarının görevlerini yerine getirmede ihmallerinden dolayı savcılığa duyuruda bulduklarını dile getirmiştir.

⁸⁰ Bakınız [Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi seçim gözlem raporu, Türkiye'de yapılan anayasal değişiklikler hakkında Referandum Gözlemi](#).

⁸¹ 10 Mayıs tarihinde YSK, Eşit Haklar için İzleme Derneği'nin gözlemci olma başvurusunu reddederken, 16 Mayıs tarihinde de İnsan Hakları Derneğinin başvurusunu reddetmiştir.

süreci daha olumsuz şekilde değerlendirilmiştir. Oy verme süreci genel olarak sakın geçmiş olsa da, oy verme yerlerinin yüzde dördünde grup halde oy verildiği gözlemlenmiştir. Aşırı kalabalık (gözlemlerin yüzde altısı) ve elverişsiz yerleşim düzeni (yüzde iki) kimi zaman şeffaflığın azalmasına sebep olmuştur (yüzde iki). En az 15 oy verme yerinde, polis ya da sandık kurulu başkanları tarafından uluslararası gözlemcilerin girmesine müsaade edilmemiştir. Oy verme yerlerinin sadece yüzde 55'i engelli seçmenlerin bağımsız şekilde erişimine uygun olarak değerlendirilmiştir. Oy verme yerlerinin çoğu zamanında kapanmıştır.

Seçim günü boyunca, çok sayıda parti ve aday gözlemcisi bulunmuştur (oy verme ve sayma işlemlerinin gözlemlendiği sandık kurullarının 67'si ve yüzde 91'inde, ve oyların çizelgeye döküldüğü gözlemlenen 83 İlçe Seçim Kurulunda). Sivil toplum gözlemcilerinin bulunması (gözlemlerin yüzde 14'ünde) şeffaflığa katkıda bulunmuştur. Ancak, gözlemcilerin oy merkezlerinden çıkarıldığına dair birtakım raporlar da mevcuttur.

Seçim gününde Erzurum ili Karaçoban ilçesinde İYİ Parti İlçe Başkanı ile bir seçmen oy verme yerinin hemen dışarısında öldürülmüşlerdir.⁸² Gözlemlenen oy verme yerlerinin yüzde altısının önünde yasağa rağmen kampanya faaliyetleri yürütüldüğü gözlemlenmiş, seçmenlere belirli bir parti ve cumhurbaşkanı adayına oy vermek üzere sandıklara gelmeleri yönünde cep telefonu mesajları gönderilmiştir.⁸³

Yapılan 124 gözlemin 17'sinde (yüzde 14) oy sayma işlemi olumsuz olarak değerlendirilmiş, bir dizi prosedürle ilgili zayıflıklara işaret etmiştir. Sandık kurulları, oy sandıklarını açmadan önce kullanılmayan malzemeleri her seferinde paketleyip mühürlememiştir (15 vaka). Genelde tespit edilmesi zor olan yetkisiz kişiler ve polis ile güvenlik görevlileri, gözlemlenen 28 sayımda bulunmakla birlikte 10 vakada sürece müdahale etmişlerdir. Oy pusulalarının geçerliliği makul ve tutarlılık göstermiştir. Her dört sandık kurulundan birinde sonuç tutanağı tamamlanırken zorluklar yaşanmıştır. Gözlemlenen sayımların beşte birinde, sandık kurulları prosedürleri ciddi bir şekilde ihlal ederek boş tutanakları önceden imzalamış ya da tutanaktaki girdileri kasıtlı olarak tahrif etmiştir. Gözlemlenen 29 oy verme yerinde, kanunların gerektirdiği şekilde sonuçlar asılmamış ve şeffaflık yerine getirilmemiştir.

Sandık sonuç tutanaklarının İlçe Seçim Kurullarında çizelgeye dökülmesi esnasında, 99 İlçe Seçim Kurulunun 11'inde olumsuz gözlemlerde bulunulmuş olup, prosedürlerle ilgili problemler belirtilmiştir. Her dört İlçe Seçim Kurulunun birinde, sandık kurulları resmi bir karar olmaksızın tutanaklarını düzeltmiştir. Gerginlik, çoğu yetkisiz çok sayıda insanın bulunması ve genel olarak şeffaflıktan yoksun olunması, USGH gözlemcileri tarafından çoğunlukla döküm sürecinin olumsuz olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. İlçe Seçim Kurullarının çoğunda süreç sakın, iyi organize edilmiş ve veri girme süreci şeffaf işlemiştir. Dokuz vakada gözlemciler sonuçların çizelgeye dökülmesini gözlemlerken engellenmişlerdir.

Uluslararası gözlemciler, sayımların esnasında tutanakların yüzde 67'sinin, İlçe Seçim Merkezlerindeki gözlemlerinde ise tutanakların yüzde 72'sinin bir kopyasını almışlardır. Sonuçlar medyada Anadolu Ajansı'ndan gelen verilere dayanarak duyurulmuş, AA'dan gelen veri kaynağı ve doğruluğu bazı siyasi aktörler tarafından sorgulanmıştır. Sandığa gelen seçmen sayısı yüzde 86'nın üzerinde olarak rapor edilmiştir.

***Bu raporun İngilizce nüshası tek resmi belgedir.
Resmi olmayan bir Türkçe tercümesi de mevcuttur.***

⁸² Sahte akreditasyonlara bir grup insanın oy verme yerine girmeye çalışması üzerine, [oy verme yerinin önünde ateşli silahlı olay](#) yaşanmıştır.

⁸³ USGH, AKP ve Saadet Partisi'ne oy verilmesini destekleyici cep telefonu mesajları hakkında bilgilendirilmiş ve bu mesajlar gösterilmiştir.

HEYET HAKKINDA BİLGİ VE BİLDİRİMLER

Ankara, 25 Haziran 2018 – Bu İlk Bulgular ve Sonuçlar Raporu AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB), AGİT Parlamenter Meclisi (AGİT PA) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) ortak girişiminin sonucudur. Bu Uluslararası Seçim Gözlem Heyetine (USGH) dahil olan bütün kuruluşlar, 2005 Uluslararası Seçim Gözlem İlkeleri Deklarasyonu’nu kabul etmişlerdir.

Bu değerlendirme; seçimlerin AGİT taahhütlerine, Avrupa Konseyi Standartları’na, demokratik seçim süreçleri için diğer uluslararası yükümlülükler ve sorumluluklara ve ulusal mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek için yapılmıştır. Bu Ön Bulgular ve Sonuçlar Hakkında Rapor seçim sürecinin tamamlanması öncesinde yayınlanmıştır. Seçimlerin nihai değerlendirmesi, sonuçların kesin olarak tasnifi ve duyurulması, ikinci tur ve seçim sonrası olası şikayet ve itirazların ele alınmasını da içeren seçim sürecinin kalan aşamalarının uygulanmasına bağlı olacaktır. AGİT/DKİHB seçim sürecinin tamamlanmasından yaklaşık sekiz hafta sonra olası iyileştirmeler için tavsiyeleri de içeren kapsamlı nihai raporu yayınlayacaktır. AGİT PM raporunu 7 Temmuz 2018 tarihinde Berlin’de düzenleyeceği yıllık toplantısında sunacak, AKPM raporunu Ekim 2018’de Satrazburg’taki toplantısında sunacaktır.

Sayın Ignacio Sanchez Amor, AGİT’in Mevcut Dönem Başkanı tarafından Özel Koordinatör ve AGİT kısa-dönem gözlemci heyetinin lideri olarak görevlendirilmiştir. Peter Osuský AGİT PM heyetine başkanlık etmektedir. Olena Sotnyk AKPM’ye başkanlık etmektedir. 24 Mayıs tarihinden itibaren görevlendirilen Büyükelçi Audrey Glover DKİHB Seçim Gözlem Heyeti başkanıdır.

AGİT/DKİHB SGH kapsamında başkentte yerleşik 14 uzman ve ülke genelinde görevlendirilmiş 22 uzun dönemli gözlemci yer almaktadır. Seçim günü için 43 ülkeden 326 gözlemci görevlendirilmiş olup, bunlara DKİHB tarafından görevlendirilen uzun dönemli ve kısa dönemli gözlemcilerin yanı sıra AGİT PM’den 72 heyet üyesi ve AKPM’den 32 heyet üyesi de dahildir. Ülke çapında, 125 sandığın açılması ve 1245 sandıkta oy verme süreci gözlemlenmiştir. Oy sayımı 124 sandıkta, oyların sisteme girilmesi ise 97 İlçe Seçim Kurulunda gözlemlenmiştir.

Gözlemciler, seçimi gözlemek üzere davette bulunan yetkililere ve destekleri için Yüksek Seçim Kurulu’na ve Dış İşleri Bakanlığı’na teşekkürlerini sunar. Ayrıca iş birlikleri için diğer devlet kurumlarına, siyasi partilere, sivil toplum örgütlerine ve uluslararası topluluk temsilcilerine de minnettarlıklarını bildirir.

Daha fazla bilgi için lütfen iletişime geçiniz:

- Büyükelçi Audrey Glover, AGİT/DKİHB SGH Başkanı, Ankara (+90 (0) 312 457 6126)
- Thomas Rymer, AGİT/DKİHB Sözcüsü (+48 609 522 266) veya Vladimir Misev, AGİT/DKİHB Seçim Danışmanı, Varşova (+48 669 672 290)
- Nat Parry, AGİT PM (+45 601 081 77)
- Sonia Sirtori, AKPM (+ 33 662 139 351)

AGİT/DKİHB SGH Adresi:

Sheraton Hotel, 7. Kat, Sht. Ömer Haluk Sipahioğlu Sok. Kavaklıdere 06700 Ankara

Tel: +90 (0) 312 457 61 26

E-posta: office@odihr-turkey.org

Web sitesi: www.osce.org/odihr/elections/turkey/381448